

УДК 504.37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/52-2-34>

Аліна МАРТИН,
orcid.org/0000-0001-8886-2585
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна) tarapakamartin@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК СКЛАДИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИРОДИ Й СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядаються проблеми забезпечення сталого розвитку природи й суспільства в контексті екологічної освіти. Екологічна освіта для сталого розвитку – це системний базовий складник освіти для сталого розвитку, орієнтований на системну екологізацію всіх сфер життєдіяльності, економіки як ключового фактора досягнення сталої збалансованості інтересів суспільства і природи.

Сталий розвиток природи й суспільства слід розуміти як безперервний навчальний процес, включаючи розширення знань, формування спеціальних навиків, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя в гармонії з природою.

У забезпеченні сталого розвитку особливе місце відводиться саме процесу освіти. Основним завданням цього напрямку освіти є формування моделей поведінки, звичок, стилю життя, що відповідають потребам сталого розвитку людства.

Впровадження освіти в інтересах сталого розвитку є одним із пріоритетних завдань, а це неможливе без активної участі освітніх закладів, без усвідомлення необхідності екологічно безпечного використання природних ресурсів та бережливого ставлення до природи. Важливою ланкою є організація навчального процесу інформування дітей та молоді щодо проблеми охорони навколишнього середовища. Екологічні знання, навички, переконання сьогодні особливо необхідні для виховання нового ціннісного ставлення до природи, розвитку світоглядної свідомості людини. Метою довгострокової стратегії сталого розвитку України є вдосконалення суспільного середовища на гуманістичних засадах сталості та безпеки; формування вільної, забезпеченої всіма можливостями для самовиявлення, фізично та духовно розвиненої особистості, яка живе в гармонії із собою, іншими людьми й навколишнім світом.

Реалізація інтеграційних прагнень України потребує дотримання загальноприйнятих екологічних норм поведінки усіх громадян країни, що своєю чергою вимагає суттєвого перегляду організації та змісту навчального процесу у напрямі посилення здатності молоді до безперервного екологічного навчання на засадах формування громадянської свідомості та активності. Екологічна освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку. Отже, на сучасному етапі реформування освіти має утвердитися нова позиція стосовно екологічної освіти як інструменту соціалізації особи, її адаптації до життя в урбанізованому середовищі в умовах розвитку громадянського суспільства

Ключові слова: сталий розвиток, освіта, екологічна освіта, екологічна культура, навколишнє середовище.

Alina MARTIN,
orcid.org/0000-0001-8886-2585
Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Methodology of Preschool and Primary Education
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) tarapakamartin@gmail.com

ENVIRONMENTAL EDUCATION AS A COMPONENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF NATURE AND SOCIETY

Problems of ensuring sustainable development of nature and society in the context of environmental education have been considered in the article. Environmental education for sustainable development is a systemic basic component of education for sustainable development, focused on the systematic bringing environmental awareness to all spheres of life, economy as a key factor in achieving a sustainable balance of nature and society's interests.

Sustainable development of nature and society should be understood as a continuous education process, including the expansion of knowledge, formation of special skills, life positions and values for a healthy lifestyle in harmony with nature.

Special place is given to the educational process in ensuring sustainable development. The main task of this area of education is the formation of patterns of behavior, habits, lifestyle that meet the needs of sustainable development of humankind.

The introduction of education in the interests of sustainable development is one of the priority tasks, and it is impossible without active participation of educational institutions, without awareness of the necessity to use natural resources environmentally safely and to have caring attitude towards nature. The organization of the educational process of informing children and youth about the problem of environmental protection is an important link. Ecological knowledge, skills, beliefs are especially necessary today for the education of a new value attitude to nature, the development of person's worldview consciousness. The purpose of Ukraine's long-term strategy for sustainable development is to improve the social environment on a humanistic basis of sustainability and security; formation of personality who is free, provided with all opportunities for self-revelation, physically and spiritually developed and lives in harmony with oneself, other people and the world around.

The implementation of Ukraine's integration aspirations requires compliance with generally accepted environmental norms of behavior of all citizens of the country, which in turn requires a significant review of the organization and content of the educational process in the direction of strengthening the ability of young people to continuous ecological education based on the formation of civic awareness and activity. Environmental education is a prerequisite and at the same time a priority means of achieving the sustainable development. Thus, at the present stage of the education reform, a new position should be established regarding environmental education as a tool for the person's socialization, one's adaptation to life in an urbanized environment in the conditions of civil society development.

Key words: sustainable development, education, environmental education, ecological culture, environment.

Постановка проблеми. Необхідність переходу до реалізації стратегії сталого розвитку в Україні визначається внутрішніми та зовнішніми чинниками, котрі пов'язані з євроінтеграційними прагненнями України та необхідністю виконання міжнародних зобов'язань нашої країни.

Сталий розвиток суспільства слід розуміти як безперервний навчальний процес, включаючи розширення знань, формування спеціальних навиків, життєвих позицій і цінностей щодо здорового способу життя в гармонії з природою.

Головні концептуальні засади виховання молоді реалізуються в закладах освіти, що є першочерговою ланкою освітнього простору України. Оптимальною умовою екологічного виховання і розвитку дітей є така організація освітнього середовища, що сприяє на взаємодію дітей з об'єктами природи та збагаченню їх новим досвідом діяльності в природі.

Аналіз досліджень. Серед дослідників, що займаються вивченням екологічної освіти для сталого розвитку, можна назвати таких вчених, як В. Акопян, О. Бондар, В. Барановська, О. Єресько, Г. Білявський, В. Боголюбов, Н. Демченко, Г. Кремечек, В. Крисаченко, К. Левківський та інші.

Загальні підходи до екологічного виховання дітей на сучасному етапі були предметом досліджень авторів: Г. Беленької, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Горопахи, Н. Кот, Н. Лисенко, С. Ніколаєвої, З. Плохій, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, Л. Різник, Н. Рижової, Н. Яришевої та ін.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження значення екологічної освіти для сталого розвитку природи й суспільства.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх років в Україні, як і в багатьох країнах світу, на державному рівні декларується концепція екологізації виховання. Екологічній свідомості

слід не навчати – її слід виховувати. Тому екологізація загалом усієї системи освіти і виховання є надзвичайно актуальною темою сучасного розвитку суспільства.

Становлення екологічної освіти в Україні розпочинається у середині 70-х років минулого століття, коли питання охорони навколишнього природного середовища стали актуальними для розвитку держави. Після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища (1972 р.) були прийняті законодавчі та нормативні акти, спрямовані на організацію охорони та контролю стану довкілля, почала розвиватись науково-дослідницька робота. У 2001 році на Колегії МОН України була затверджена Концепція екологічної освіти, спрямована на формування екологічної культури як основного складника системи національного і громадянського виховання всіх верств населення України (в тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій та природоохоронних установ) і включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості (Ландик, 2004).

Дієвим засобом формування економічно-розвиненої держави є екологічна діяльність її населення на основі екологічної освіченості та культури. Можливості сучасної екологічної освіти виявляються у цілеспрямованій, систематизованій передачі інформації, яка дозволить закласти основи розвитку екологічної свідомості особистості, навчити молодь усвідомлювати проблеми зовнішнього середовища та раціонального природокористування протягом всього життя.

У забезпеченні сталого розвитку особливе місце відводиться саме процесу освіти. Основним завданням цього напрямку освіти є формування моделей поведінки, звичок, стилю життя, що відповідають потребам сталого розвитку людства.

Головна мета розвитку безперервної екологічної освіти для сталого розвитку полягає у сприянні формуванню соціоприродної цілісності суспільства з екологізованою економікою, екологічно відповідальними інституціями суспільства та екологічно свідомою поведінкою людей, соціальних груп населення; у перетворенні екологічної освіти в національну рушійну силу поширення екологічної культури, етики, ноосферного мислення у взаємовідносинах з природою в інтересах сучасних молодих поколінь (Патон, 2012).

Безперервна екологічна освіта як базовий складник освіти для сталого розвитку має відігравати інтеграційну провідну роль в екологізації інших систем освіти (економічної, гуманітарної, технічної тощо) на всіх рівнях освіти (дошкільної, шкільної, вищої).

Екологічна освіта для сталого розвитку за Стратегією Європейської економічної комісії ООН є базовим складником інтегрованої системи освіти для сталого розвитку, яка зберігає фундаментальні основи базової екологічної освіти і одночасно відкриває можливості для багатодисциплінарного і міждисциплінарного еколого-соціального та еколого-економічного дослідження реальних ситуацій життя, взаємодії людини, суспільства і природи з метою її гармонізації (Хвесик, 2013).

Освіта є передумовою та водночас пріоритетним засобом досягнення сталого розвитку. Реалізація екологічної освіти передбачає чітко структуровані етапи, спрямовані на всі вікові, соціальні та професійні групи населення. У системі безперервної екологічної освіти найважливішою є її перша ланка - дошкільна освіта. Основне завдання дошкільної екологічної освіти – сформувати в дитини перші уявлення про довкілля, почуття поваги й відповідальності за все живе, що її оточує. Перевагу при цьому надають емоційно-естетичному сприйняттю природи, розвитку естетичних, інтелектуальних, гуманістичних почуттів та етичних норм ставлення до природи.

Базовим компонентом дошкільної освіти України визначається, що природничо-екологічна компетенція передбачає наступне: кожна дитина має бути обізнана з природним середовищем планети Земля та Всесвітом як цілісним організмом, у якому взаємодіють повітря, вода, ґрунт, рослини, тварини, люди, Сонце, Місяць тощо; усвідомлювати їх значення для діяльності людини. Разом із цим, дитина має сприймати природу як цінність, виокремлювати позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи та регулювати власну поведінку в природі (Базовий компонент, 2021).

Шкільний етап. Суспільство на сучасному етапі вимагає від шкільної освіти забезпечення максимального розвитку інтелектуальних здібностей і формування загальнолюдських якостей особистості. Насамперед – духовного розвитку особистості, що притаманно екологічному способу мислення, екологічній культурі, моралі та етиці. Тому саме школі має належати головна роль у формуванні екологічного мислення. Шкільну екологічну освіту необхідно впроваджувати на основі екологізації навчальних дисциплін. Важливою ланкою в системі екологічної освіти є мережа позашкільних еколого-освітніх закладів. Необхідно створювати освітнє середовище на принципах сталого розвитку (Пустовіт та інші, 2016).

Пріоритетом шкільної екологічної освіти є особистісна орієнтація на цінність природи, формування знань про основні екологічні закони, суть екології як науки, її структуру, значення й взаємозв'язки з іншими науками, основні положення природоохоронного законодавства.

Характерною рисою сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію взаємодії суспільства і природи, розв'язання екологічних проблем та сталий розвиток суспільства й природи. Цілі, завдання екологічної освіти визначаються з урахуванням напряму національної екологічної політики.

Екологічна освіта поєднує такі компоненти, як екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика та екологічна культура. Стратегічним завданням екологічної освіти є розроблення наукових положень освіти, поетапне її реформування з урахуванням позитивних національних і світових традицій взаємовідносин з природою, з урахуванням положень Стратегії освіти в інтересах сталого розвитку; виховання поколінь з високим рівнем екологічної культури.

Базовими системами знань екологічної освіти є світоглядні екосистемні, правові, нормативні, політичні, етичні, менеджерські, економічні, соціальні. Світоглядні системи знань ґрунтуються на парадигмі сталого екологічно збалансованого розвитку суспільства, його соціоприродній цілісності; ноосферних законах співіснування людини з іншими живими організаціями, суспільства і природи (Бондар та ін., 2015).

Формування в дітей нового типу мислення для сталого розвитку з щоденним екологічно доцільним стилем життя є важливим підґрунтям для подальшого виховання екологічно свідомого суспільства.

Висновки. На сучасному етапі еколого-економічних перетворень поява нового типу

«освіта в інтересах сталого розвитку» стала базовою умовою трансформації світового суспільства. У Стратегії Європейської економічної комісії ООН з освіти для сталого розвитку визначена структура Концепції екологічної освіти, що орієнтована на сталий, екологічно збалансований розвиток суспільства і відповідає сучасним вимогам системної екологізації.

Однією з передумов досягнення збалансованого сталого розвитку суспільства виступають наука і освіта, які водночас є і найважливішими інструментами розвитку демократії. Екологічна освіта та виховання повинні бути спрямовані на

формування екологічної свідомості молоді, на знання нею законів живої природи, розуміння основ взаємин живих організмів з навколишнім середовищем. Головною метою екологічної освіти, є розвиток екологічної культури особистості, у структурі якої екологічні ціннісні відносини (світгляд) і екологічна діяльність як її основний компоненти. Таким чином, якісна екологічна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку суспільства й природи. За допомогою освіти можна виховувати ставлення, поведінку та стиль життя, необхідні для забезпечення сталого розвитку майбутнього покоління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33 / URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
1. 2.Бондар О. І., Барановської В. Є., Єреско О. В. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково-методичний посібник для вчителів. Херсон : Гринь Д. С., 2015. 228 с.
2. Зеркалов Д. В. Проблеми екології сталого розвитку : [Монографія]. К.: Основа, 2013. 430 с.
3. Екологізація освітнього простору сучасної загальноосвітньої школи : монографія / Н. Пустовіт, О. Колонькова, О. Пруцакова, Г. Тарасюк, Ю. Солобай. Харків: «Друкарня Мадрид», 2016. 154 с
4. Ландик В. І. Концепція переходу України до сталого розвитку: проект. К.: Ін-ститут сталого розвитку, 2004. 64 с
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. К.: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. 72 с.
6. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / за наук. ред. М. А. Хвесика. Київ : ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. 40 с

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini, 33 from 12.01.2021. [Basic component of preschool education in Ukraine]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
2. Bondar O. I., Baranovskoi V. Ye., Yeresko O. V. Ekolohichna osvita dlia staloho rozvytku u zapytanniakh ta vidpovidakh. Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv. [Environmental education for sustainable development in questions and answers: scientific and methodological manual for teachers] Kherson: Hrin D. S, 2015. 228 p. [in Ukrainian].
3. Zerkalov D. V. Problemy ekolohii staloho rozvytku. Monohrafiia. [Problems of ecology of sustainable development. Monograph]. Kyiv: Osнова, 2013. 430 p. [in Ukrainian].
4. Ekolohizatsiia osvithnoho prostoru suchasnoi zahalnoosvitnoi shkoly. Monohrafiia. [Bringing environmental awareness to educational space of a modern secondary school. Monograph]. [N. Pustovit, O. Kolonkova, O. Prutsakova, H. Tarasiuk, Yu. Solobai]. Kharkiv: «Drukarnia Madryd», 2016. 154 p. [in Ukrainian]
5. Landyk V. I. Kontseptsiiia perekhodu Ukrainy do staloho rozvytku. Proekt. [Concept of Ukraine's transition to sustainable development. Project]. Kyiv: Institute of sustainable development, 2004. 64 p. [in Ukrainian].
6. Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy. Za zah. red. akademika NAN Ukrainy, d.t.n., prof., zasl. diiacha nauky i tekhniky Ukrainy B. Ye. Patona. [National paradigm of sustainable development of Ukraine. Under gen. ed. of B. Ye. Paton, academician of National Academy of Sciences of Ukraine, Doct.Tech.Sci., Prof., honored worker of science and technology of Ukraine]. Kyiv: Government agency «Institute of Economics of Nature Management and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», 2012. 72 p. [in Ukrainian].
7. Naukovi osnovy natsionalnoi stratehii staloho rozvytku Ukrainy. Za nauk. red. of M. A. Khvesyka. [Scientific bases of the national strategy of sustainable development of Ukraine. Under scien. ed. of M. A. Khvesyk.]. Kyiv: DU IEPSPR of NAS of Ukraine, 2013. 40 p. [in Ukrainian].